

Dâhilde İşleme Rejiminin Türkiye Ekonomisine Olan Etkileri ve Demir Çelik Sektörü Üzerine Bir Araştırma*

The Effects of The Internal Processing Regime on The Turkish Economy and A Research on Iron and Steel Industry

ÖZET

Bu çalışmada, Dâhilde İşleme Rejimi (DİR) sistem ve uygulamalarının Türk demir çelik sektöründe ihracatın ve ürün çeşitliliğinin artırılması, DİR kapsamında verilen teşviklerin amacına uygun kullanılıp kullanılmadığı, küresel pazarlarda Türk firmalarının rekabet edebilmesinde DİR'in daha etkili kullanılması için yapılması gerekenlerin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Bu çalışma, DİR sistem ve uygulamalarının demir-çelik sektöründe faaliyet gösteren işletmelerle ilgili araştırma yapanlara ve Türk demir çelik sektöründe dış ticaretle uğraşan firmalara DİR kapsamında ihracatın artırılması, geliştirilmesi ve rekabet edebilmesi için yapılması gerekenlere dair bulguları ortaya koyması açısından önemli görülmektedir. Araştırmada veri toplama aracı olarak anket yöntemi kullanılmış olup, gümrük mevzuatı referans alınmıştır. Maddelerin ölçeklendirilmesinde 5'li Likert ölçeğinden faydalanılmıştır. Araştırma verilerinin analizinde SPSS 22.0 paket programı kullanılmıştır. Anketin uygulanmasıyla elde edilen veriler üzerinde Mann-Whitney U Testi ve Kruskal Wallis Testi yapılmıştır. Sonuç olarak; DİR sistem ve uygulamalarının demir çelik işletmeleri üzerinde ithalatta gümrük vergisi ve KDV muafiyetinin olması, yurt içi alımlarda KDV tecil-terkin uygulamasına olanak verilmesi, ihracat finansmanında Türk Eximbank programlarının kullanılması, ucuz hammadde ve yarı mamul tedariki gibi ihracatın artması ve gelişmesine yönelik önemli katkıların olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dış Ticaret, Dâhilde İşleme Rejimi, Demir Çelik Sektörü

ABSTRACT

In this study, it is aimed to reveal the Inward Processing Regime (DIR) systems and applications to increase exports and product diversity in the Turkish iron and steel sector, whether the incentives given within the scope of DIR are used for their intended purpose, and what needs to be done to use DIR more effectively for Turkish companies to compete in global markets. This study is considered important in terms of revealing the findings of what needs to be done to increase, develop and compete in exports within the scope of DIR to those who conduct research on DIR systems and applications in businesses operating in the iron and steel sector and to companies dealing with foreign trade in the Turkish iron and steel sector. Survey technique was used in the research and customs legislation was taken as reference. A 5-point Likert scale was used to scale the items. SPSS 22.0 package program was used to analyze the research data. Mann-Whitney U Test and Kruskal Wallis Test were performed on the data obtained by applying the survey. In conclusion; It has been determined that DIR systems and applications have significant contributions to the increase and development of exports, such as customs duty and VAT exemption on imports for iron and steel enterprises, allowing VAT deferment and cancellation in domestic purchases, using Turkish Eximbank programs in export financing, and supplying cheap raw materials and semi-finished products. has been made.

Keywords: Foreign Trade, Inward Processing Regime, Iron and Steel Sector

GİRİŞ

Ülkelerin ekonomik anlamda büyüyüp kalkınma düzeylerinin artabilmesi için uluslararası ticaretin önemli bir yeri bulunmaktadır (Şeker, 2020: 52). Sanayi devriminden sonra ülkelerin, sektörlerin ya da malların dünya ticaretinden aldıkları payı ifade etmek adına rekabet gücü kavramı kullanılmaktadır (Fidan, 2020: 2). Bütün ülkeler, ekonomik büyümenin ve kalkınmanın sadece yerel pazarlarda olmadığını, uluslararası pazarlara odaklanarak ihracatın önemli olduğunu kabul etmektedirler (İnamoğlu, 2020: 2). Çoğu bilim adamı tarafından uluslararası ticarete sermaye, mal ve hizmet artışı hızlı küreselleşmenin işareti olarak görülmektedir. Ayrıca son yıllarda dünya ekonomisinin hızla küreselleşmesi akademik literatürün de oldukça ilgisini çekmiştir (Görg, 2000: 404).

Ali Aydın Urul¹
Gamze Ayça Kaya²

How to Cite This Article

Urul, A. A. & Kaya, G. A. (2024). "Dâhilde İşleme Rejiminin Türkiye Ekonomisine Olan Etkileri ve Demir Çelik Sektörü Üzerine Bir Araştırma" *International Social Sciences Studies Journal*, (e-ISSN:2587-1587) Vol:10, Issue:3; pp:369-383. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10903389>

Arrival: 16 December 2023

Published: 31 March 2024

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

* Bu çalışma, 2021 yılında Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından kabul edilen "Dâhilde İşleme Rejiminin Türkiye Ekonomisine Olan Etkileri Ve Demir-Çelik Sektörü'nde Bir Araştırma" adlı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

¹ Doktora Öğrencisi, İstanbul Gedik Üniversitesi, Uluslararası Ticaret, İstanbul, Türkiye, ORCID: 0000-0001-5931-3253. ROR ID: <https://ror.org/05msvfx67>

² Doç. Dr. Fırat Üniversitesi, İşletme, Elazığ, Türkiye, ORCID: 0000-0002-4780-5389. ROR ID: <https://ror.org/05teb7b63>

Firmalar açısından ihracat teşvikleri arasından dâhilde işleme rejimi (DİR) sistem ve uygulamaları önemli bir yer tutmaktadır (Mete ve Yıldız, 2018: 319). DİR, ihraç ürününü üretebilmek maksadıyla gerekli olan hammaddenin, ara ürünlerin ve girdilerin ithal edilmesinden doğan gümrük vergilerinin muafiyetini sağlayan ihracat teşvik sistemidir (Terzi, 2018: 50). Yani DİR, ihracatçı firmaların girdi maliyetlerini düşürmek için kullandıkları kısa sürede firmalara getiri sağlayan teşvik uygulamasıdır. 4458 Sayılı Gümrük Kanunu'nun 108. maddesine göre DİR, işlem görmüş ürünlerin üretiminde kullanılan ve yeniden ihraç amacıyla geçici olarak ithal edilen serbest dolaşımda olmayan eşyanın gümrük vergileri ve ticaret politikası tedbirlerine tabi tutulmadan ve vergileri teminata bağlanan ihracat teşvik uygulamasıdır. Dâhilde işleme rejimi kapsamında ürünler daha ileri seviyede işlenebilmeleri için geçici olarak ithal edilir ve daha sonra ortaya çıkan işlenmiş ürünler ihraç edilir. DİR kapsamında kurallara uyularak yükümlülükler yerine getirildiği taktirde ithal edilen ara mallar için vergi, harç ve diğer kontrollerden muafiyet sağlanır (Cernat ve Pajot, 2012: 3).

Dünya Gümrük Organizasyonu'na (World Customs Organizations) göre DİR'in temel amacı, işletmelerin ürün veya hizmetlerini dış pazarlarda rekabetçi fiyatlarla sunmaları, ülke içinde istihdam fırsatı sağlamaya yardımcı olarak ekonomik büyümeyi teşvik etmektir (World Customs Organizations, 2017: 5-6). Ayrıca DİR sistem ve uygulamalarıyla, dış ticarete faaliyet gösteren ve uluslararası piyasalara açılmayı düşünen iç pazarda üretim yapan üretici firmaların, uluslararası piyasalardan girdi maliyetini azaltmak için hammadde temin etmesini ve bu sayede küresel pazardaki rakiplerine karşı üstünlük kazanmasını ve ihracat pazarındaki paylarının artırılması sağlanmaktadır (Arzova, 2006: 148).

Türkiye ekonomisindeki DİR'in gelişimi için "1980 öncesi ve 1980 sonrası dönem" olmak üzere iki ana dönemden söz edilir. Gelişmekte olan ülkelerin sanayileşme konusunda farklı dönemlerde kullandıkları dış ticaret politika kuramları; ithal ikamesine dayalı sanayileşme dış ticaret politika kuramı ve ihracat odaklı sanayileşme dış ticaret politika kuramıdır (Tekin, 2017: 192). Uluslararası piyasalarda ihracata dayalı sanayileşme politikaları ile dünya ekonomisine uyum sağlanarak hizmet, mal ve sermaye akışı hızlı bir dolaşıma sahip olmaktadır. Firmaların küreselleşme stratejisi olarak uluslararası pazarlara açılmasının temelini ihracat faaliyetlerini kullanması oluşturmaktadır. Ticaretin küreselleşmesiyle, ihracata konu olan malların çok hızlı bir şekilde yer değiştirmesi sağlanmıştır. Ayrıca iletişim ve ulaşım araçlarının çeşitlenmesi sonucu teknolojik gelişmelerin sağladığı kolaylıklar ve yenilikler ile lojistik ve girdi maliyetlerinin asgari düzeyde tutulması sağlanarak kaliteli ve ucuz girdi sayesinde ihracatın artırılması ve geliştirilmesi amaçlanmıştır (Dönmez, 2013: 16). Döviz kazandırıcı ticaret politikalarının başında ihracatın artırılması ve geliştirilmesi gelmektedir. Ülkelerin refah seviyesinin ve gelişmişlik düzeyinin artması ihracat gelirlerinin artmasıyla doğru orantılıdır (Mete ve Yıldız, 2018: 320). Ülkemizde 1980 öncesinde ithal ikameci sanayileşme politikası uygulanırken; 1980 sonrasında dünya ekonomisinde yaşanan problemler ve Türkiye'de yaşanan ekonomik krizden dolayı verilen teşviklerin yetersizliği hissedilmiş ve ihracat kapasitesi düşmüştür. Bu durumdan dolayı bazı tedbirlerin alınması zorunlu hale gelmiştir. 1980 sonrası dönemde Gümrük Birliği anlaşmasıyla yürürlüğe giren DİR'in benzeri uygulamaları ilk defa 24 Ocak 1980 tarihinde uygulamaya konulmuştur (Süren, 2018: 50).

Bu çalışmada; Türkiye ekonomisinin benimsemiş olduğu ihracata dayalı büyüme modelinde, DİR uygulaması altında devlet tarafından sağlanan teşvik ve uygulamaların, demir çelik imalatçı ve ihracatçı firmalara olan etkileri araştırılmıştır. Ayrıca firmaların uluslararası ticaretteki rekabet gücünü ve teşviklerin amacına uygun kullanılıp kullanılmadığı incelenerek DİR'in daha etkin kullanılması için yapılması gerekenlerin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

Araştırma, ülke ekonomileri ile doğrudan ilişkisi olan ve dünyadaki gelişmelerden en fazla etkilenen sektörlerden biri olan demir-çelik sektöründe faaliyet gösteren imalatçı ve ihracatçı firmaların karşılaştıkları sorunların belirlenmesi, DİR kapsamında gerçekleştirilen işlemler esnasında gümrük idarelerinde karşılaşılan problemler ve firmaların ihraç ettiği ürün grubu ile ihraç edilen coğrafi alan arasındaki bağlantının tespiti ve demir çelik sektöründe DİR sistem ve uygulamalarının ihracata olan etkilerinin belirlenmesi açısından önemli görülmektedir.

LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Şenol (2008) tekstil ve hazır giyim sektöründe faaliyet gösteren dış ticaret firmalarına ilişkin yaptığı anket çalışması ile Dünya pazarlarında rekabet edebilme açısından ihracatçıların ucuz girdi temin edebilmeleri yolunda DİR'in önemli avantajlar sağladığını ifade etmiştir. Ayrıca çalışmada, Dahilde İşleme İzin Belgesi'nin (DİİB) düzenlenmesinde yerli üreticilerin ekonomik çıkarlarına zarar verilmemesi gerektiği, KDV Tecil-Terkin uygulamasının devam ettirilmesi gerektiği, Gümrük idarelerince verilen Dahilde İşleme İzninin (Dİİ), uygulama alanının genişletilmesi gerektiği ve AB'deki uygulamayla uyumlu olabilmesi için DİR kapsamında geri ödeme sisteminin terk edilerek sadece şartlı muafiyet sisteminin kullanılması gerektiği sonucuna ulaşmıştır.

Yiğittaşçı (2016) temel besin hammadde olan buğdayı ele aldığı çalışmada, ithalata dayalı üretimin hammadde, üretim, ileri teknoloji ve AR-GE çalışmaları hususunda yaşanan yetersizlikten kaynaklandığını belirterek, DİR'in ithalata dayalı üretimin sonucu olduğu, sebebi olmadığını ifade etmiştir.

Başkol (2016) ülkemizde DİR'in daha etkin bir şekilde işleyebilmesi için, rejimin gözden geçirilerek revize edilmesi gerektiği, DİR kapsamında sağlanan teşvik ve uygulamalardan faydalanacak sektörlerin yeniden tanımlanarak, girdilerini büyük oranda yurtiçinden karşılayan sektörlerin DİR kapsamında sağlanan teşvik ve uygulamalardan çıkarılması gerektiğini ifade etmiştir.

Tekin (2017) DİR'in ihracatçılara sağladığı yararlardan ötürü kaçakçılık faaliyetlerine en fazla rastlanan rejim olmasından dolayı DİR kapsamı eşyanın gümrüğe sunulmasından işlenmesine kadar olan süreçte denetimlerin ve tedbirlerin artırılması, yurtiçi üreticinin korunması ve devletin vergi kaybının engellenmesi adına çok önemli olduğunu ifade etmiştir.

Aydın (2018) yaptığı çalışma ile 2005-2017 yılları arasında DİR kapsamında yapılan ihracatın toplamda yapılan ihracatın %45,62 olması ve rejim kapsamında yapılan ithalatın ise toplamda yapılan ithalatın %13,5 olması, DİR kapsamında döviz kullanım oranının %80 oranına kadar müsaade edilmesine rağmen %46,07'de kalmasını DİR'in planlanandan daha iyi işlediğini belirtmiştir. Ayrıca DİR'in ihracatçıları döviz kurunda oluşacak dalgalanmalara karşı koruma altına aldığını, ucuz girdi imkanının sağlanarak hem ihracatın hem de küresel pazardaki payının artmasında çok önemli bir faktör olduğunu ifade etmiştir.

Mete ve Yıldız (2018) ülkemiz ekonomisi için DİR kapsamında yapılan tarım ithalatının ülke ekonomisi üzerinde olumlu bir etkisini tespit edemedikleri için DİR kapsamındaki teşvik ve uygulamaların tarım sektörü nazarında sınırlandırılması gerektiğini vurgulamıştır. Buna karşın Parlakay ve Duru (2017) çalışmada DİR sistem ve uygulamalarının işlenmiş tarım ürünlerinde uygulanmasıyla, işletmelerin atıl kapasitesinin değerlendirilerek işletmeye finansal olarak olumlu yönde etkileyeceğini böylece işletmenin küresel pazarlarda rekabet gücünün ve payının artmasına katkı sağlayacağını ifade etmişlerdir.

Alpay (2018) yaptığı çalışma ile DİR kapsamında ihracatla birlikte ithalatın da doğru orantılı olarak artmasını tenkit etmiş olmasına karşın, rejimin dış ticaret dengesi açısından olumlu etkilerinin olması sebebiyle, DİR'in ihracat teşvik ve destek politikası açısından başarılı olduğu sonucuna ulaşmıştır.

İdan (2019) ülke ihracatının yaklaşık olarak yarısına etki eden DİR'in olumlu-olumsuz taraflarının incelenerek açıklığa kavuşturulmasının önemli olduğu kanısıyla Dahilde İşleme İzin Belgesi (DİİB) olan firmalara, düzenleyici ve denetleyici kuruluşlara yönelik bir çalışma yapmıştır. Çalışmada, DİR'in sektörlerde işletmelerin ithal bağımlılığını arttırmadığı ve verimliliğini düşürmediği, firmalar arasında haksız rekabet oluşturmadığı ve ekonomiye zarar vermediğinin aksine DİR'in istihdamın ve ihracatın artmasına katkıda bulunduğu, ihracatçıya küresel pazarda rekabet edebilme gücü kazandırdığı sonucuna ulaşmıştır.

Şahin (2019) yaptığı çalışma ile DİR'in ihracatçı firmaların rekabet edebilmesi için sağlanan gümrük vergisi ve KDV muafiyeti avantajının yanı sıra kapasite kullanımının artmasını, kaliteli girdi sayesinde yüksek kalitede üretim yapılmasıyla ihracata olan olumlu etkisini sayısal verilerle tespit etmiştir. Ayrıca DİR uygulamasının dış ticarete olan katkısının ve teşvik sistemleri arasındaki etkinliğinin daha da artması için rejimin gözden geçirilerek, yapılacak olan düzenlemelerle revize edilmesinin gerekli olduğunu ifade etmiştir.

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada araştırma modeli olarak tarama modeli, örnekleme yöntemi olarak da olasılığa dayalı olmayan örnekleme yöntemlerinden kolayda örnekleme metodu seçilmiştir. Kolayda örnekleme metodunda araştırmacılar, seçeceği örnek kesimini ana kütle içerisinden kendi yargılarıyla belirler. Bu örnekleme yöntemiyle veriler ekonomik, kolay ve hızlı bir şekilde ana kütlede toplandığı için ülkemizde araştırmacılar tarafından da sıklıkla kullanılmaktadır (Haşiloğlu vd., 2015: 20). Tarama modeli, geçmişte ya da mevcut durumu var olduğu haliyle tespit etmeyi amaçlayan araştırma yaklaşımıdır (Karasar, 2010: 48).

Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini İstanbul, İskenderun, İzmir, Tekirdağ ve Zonguldak'ta bulunan dâhilde işleme izin belgesine sahip 132 demir çelik firması oluşturmaktadır. Araştırmanın örnekleme ise İstanbul, İskenderun, İzmir, Tekirdağ ve Zonguldak'ta bulunan 31 firmadan oluşmaktadır. Araştırma evreninde yer alan 31 firmaya yani evreninin %23,48'ine ulaşılmıştır.

Veri Toplama Süreci ve Verilerin Analizi

Bu çalışmada araştırma amaçlarına ulaşmak için veri toplama yöntemi olarak anket çalışması tekniğinden yararlanılmıştır. Çalışmadaki anket soruları hazırlanırken gümrük mevzuatı referans alınmak üzere 2006/12 Sayılı DİR Tebliğinden ve Şenol (2008)'in çalışmasında kullandığı anket maddelerinden yararlanılmıştır. Ayrıca anket soruları hazırlanırken Ticaret Bakanlığı başmüfettişlerinden, gümrük muayene memurlarından ve Uluslararası Ticaret ve Lojistik bölümündeki akademisyenlerden görüş alınmıştır. Daha sonra araştırmacılar tarafından çoğu ikili veya çoktan seçmeli ve 5'li Likert tipi ölçekten oluşan kapalı uçlu sorular ile açık uçlu sorular hazırlanmıştır.

Anketin birinci kısmında firmalara ilişkin genel bilgilerin ele alındığı 10 soru ve ikinci kısmında ise firmaların ihracat işlemleri ve DİR'e ilişkin görüşlerinin yer aldığı 3 soru ile çeşitli değişkenleri ölçmek için 6 ölçek yer almaktadır. Anketin ikinci kısmında ise "İhracatın Yavaşlaması Ölçeği" ile 9 ifadeye, "İhracatın Gelişmesi Ölçeği" ile 8 ifadeye, "Devlet Teşvikleri Ölçeği" ile 10 ifadeye, "Dâhilde İşleme Rejimi Uygulamaları Ölçeği" ile 5 ifadeye, "DİR Sistem ve Teşvik Uygulamaları Ölçeği" ile 5 ifadeye ve "Teşviklerin Avantajları Ölçeği" ile de 7 ifadeye yer verilmiştir. Katılımcıların, firmaların ihracat işlemleri ve dâhilde işleme rejimine ilişkin görüşlerine yönelik katılım düzeyini belirlemek için 5'li likert tipi ölçekte yer alan ifadeler; "kesinlikle katılmıyorum", "katılmıyorum", "kararsızım", "katılıyorum", "kesinlikle katılıyorum" şeklinde belirlenmiştir. Bu ifadelerin puanlaması, "kesinlikle katılmıyorum" için 1, "katılmıyorum" için 2, "kararsızım" için 3, "katılıyorum" için 4 ve "kesinlikle katılıyorum" için 5 puan şeklinde değerlendirilerek yapılmıştır.

Araştırma için Fırat Üniversitesi Etik Kurulu'nun 13/01/2020 tarih ve 97132852/302.14.01 sayılı onayı alınmış olup, verilerin gizliliği amacıyla firmalardan elde edilen bilgiler korunmuştur. Çalışma; İstanbul, İskenderun, İzmir, Tekirdağ ve Zonguldak'ta bulunan dâhilde işleme izin belgesine sahip demir çelik firmaları ile sınırlandırılmıştır. Anket bu illerde faaliyet gösteren firma yetkililerine yüz yüze, telefon ya da e-mail yoluyla ulaşılarak uygulanmıştır. Anket uygulamasından elde edilecek verilerin hiçbir kişi veya kuruluşla paylaşılmayacağı düzenlenen anket formlarında belirtilmiştir. Ayrıca elde edilecek verilerin sadece akademik çalışmalarda kullanılacağı belirtilerek, katılımcıların anket sorularına gerçek görüşlerini aktararak cevaplayacakları varsayılmıştır. Firmaların anket formunda bulunan sorulara verdiği cevaplar sonucu elde edilen veriler, SPSS 22.00 (Statistical Program for Social Scientists) paket programı kullanılarak analiz edilmiştir.

Araştırmanın Güvenilirlik Analizi

Güvenilirlik analizi yöntemlerinden biri iç tutarlılık analizi olup bu yöntem sayesinde birlikte ele alınan ifadelerin aynı yapıyı ölçüp ölçmediği yani kendi içinde tutarlı olup olmadığı araştırılır. Bunun için kullanılan yöntemlerden biri güvenilirlik katsayısının incelenmesi olup en fazla tercih edilen yöntem Cronbach's Alpha katsayısıdır. Bu katsayı ile bir ölçekte yer alan maddelerin, belirli gruplar halinde, homojen bir yapıya sahip olup olmadıkları tespit edilmeye çalışılır. Alfa katsayısı 0 ile 1 arasında değerler almaktadır. Ölçeğe ait alfa katsayısının alacağı değerler şu şekilde yorumlanır (Karagöz, 2016: 941):

$0,00 \leq \alpha < 0,40$ ise ölçek güvenilir değildir.

$0,40 \leq \alpha < 0,60$ ise ölçek düşük güvenilirliktedir.

$0,60 \leq \alpha < 0,80$ ise ölçek oldukça güvenilirdir.

$0,80 \leq \alpha < 1,00$ ise ölçek yüksek düzeyde güvenilirdir.

Araştırmada yer alan altı ölçeğe yönelik olarak güvenilirlik analizleri Cronbach Alpha güvenilirlik testi ile yapılmıştır. Cronbach Alpha α katsayısı "İhracatın Yavaşlaması Ölçeği" için (0,789), "İhracatın Gelişmesi Ölçeği" için (0,891), "Devlet Teşvikleri Ölçeği" için (0,843), "Dâhilde İşleme Rejimi Uygulamaları Ölçeği" için (0,769), "DİR Sistem ve Teşvik Uygulamaları Ölçeği" için (0,613), "Teşviklerin Avantajları Ölçeği" için (0,883) şeklinde hesaplanmıştır. Yani ölçeklerin ölçülmek istenen olguyu ölçmede oldukça yüksek veya yüksek düzeyde güvenilir olduğu belirlenmiştir. Ayrıca bu 44 ifadeye yönelik α katsayısı (0,878) olarak hesaplanmış ve veri kümesinin "yüksek düzeyde güvenilir" olduğu belirlenmiştir. Bu bulgulara göre söz konusu 44 ifadenin bir bütün olarak, ölçülmek istenen olguyu ölçmede yüksek düzeyde güvenilir olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

BULGULAR

Firma ve Çalışan Özelliklerine Yönelik Bulgular

Demir çelik sektöründe faaliyet gösterip dâhilde işlem rejimini uygulayan 31 firma ve çalışanlarının, demografik özelliklerinin dağılımına yönelik veriler incelenerek çeşitli değişkenlere göre bu verilerin frekans (f) ve yüzde (%) gibi tanımlayıcı istatistikî değerleri Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1: Firma Çalışanları ve Firmalara Ait Demografik Veriler

		Frekans (f)	Yüzde (%)			Frekans (f)	Yüzde (%)
Yaş	30'dan az	1	3,23	Firma Personel Sayısı	101'den az	8	25,80
	30-39 yaş arası	15	48,39		101-200 arası	13	41,94
	40-49 yaş arası	10	32,25		201-300 arası	3	9,68
	50 yaş ve üzeri	5	16,13		301-400 arası	2	6,45
					401 ve üzeri	5	16,13
Öğrenim Durumu	Lise	2	6,45	Firma Tüzel Kimliği	Anonim Şirket (A.Ş.)	27	87,1
	Lisans	26	83,87		Limited Şirket (Ltd. Şti.)	4	12,9
	Yüksek Lisans	3	9,68	Ürün Grubu	Uzun hadde ürünler	9	29,0
Firma Kuruluş Yeri	İstanbul	24	77,42		Yassı hadde ürünler	13	41,9
	Zonguldak	3	9,67		Vasıflı Çelik	7	22,6
	İzmir	2	6,45		Ferro-Alaşım	1	3,2
	Tekirdağ	1	3,23		Döküm ve Dövme Ürünler	1	3,2
	İskenderun	1	3,23				

Tablo 1'de görüldüğü üzere, araştırmaya katılan firma yetkililerinin yaşa göre dağılımları incelendiğinde, yanıtlayıcıların %3,23'ünün 30 yaşından küçük, %48,39'unun 30-39 yaş aralığında, %32,25'inin 40-49 yaş aralığında, %16,13'ünün 50 yaş ve üzerinde olduğu belirlenmiştir. Bu kişilerin %6,45'inin lise, %83,87'sinin lisans, %9,68'inin de yüksek lisans mezunu olduğu saptanmıştır. İlgili firmaların kuruluş yerine göre dağılımları incelendiğinde, firmaların %77,42'sinin İstanbul, %9,67'sinin Zonguldak, %6,45'inin İzmir, %3,23'ünün de Tekirdağ ve İskenderun illerinde faaliyet gösterdiği saptanmıştır. Firmaların %25,8'inde çalışan personel sayısının 101'den az olduğu, %41,94'ünde çalışan personel sayısının 101 ile 200 arasında olduğu, %9,68'inde çalışan personel sayısının 201 ile 300 arasında olduğu, %6,45'inde çalışan personel sayısının 301 ile 400 arasında olduğu ve %16,13'ünde çalışan personel sayısının 401 ve üzerinde olduğu; firmaların %87,1'inin Anonim Şirket (A.Ş.) ve %12,9'unun da Limited Şirket (Ltd. Şti.) tüzel kişiliğine sahip olduğu belirlenmiştir. Firmaların %29'unun uzun hadde ürünler, 41,9'unun yassı hadde ürünler, %22,6'sının vasıflı çelik ürünler, %3,2'sinin Ferro-Alaşım ürünler ve %3,2'sinin de döküm ve dövme türü ürünler ürettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 2: Firmaların Gerçekleştirdiği Yıllık İhracat-İthalat Miktarına Göre Dağılımı

Miktar (Ton)	Yıllık İhracat Miktarı		Yıllık İthalat Miktarı		DİR İle Yapılan İhracat		DİR İle Yapılan İthalat	
	Frekans (f)	Yüzde (%)	Frekans (f)	Yüzde (%)	Frekans (f)	Yüzde (%)	Frekans (f)	Yüzde (%)
10.000- 49.999	13	41,9	19	61,3	16	51,6	22	71,0
50.000- 99.999	7	22,6	1	3,2	6	19,4	2	6,5
100.000- 499.999	5	16,1	5	16,1	4	12,9	4	12,9
500.000- 999.999	3	9,7	1	3,2	3	9,7	2	6,5
1.000.000- 2.999.999	1	3,2	4	12,9	2	6,5	1	3,2
3.000.000 ve üzeri	2	6,5	1	3,2	0	0	0	0

Tablo 2'de görüldüğü üzere, çalışmaya katılan 31 firmanın %41,9'unun yıllık ihracat miktarı 10.000 ile 49.999 ton arasında, %22,6'sının 50.000 ile 99.999 ton arasında, %16,1'inin 100.000 ile 499.999 ton arasında, %9,7'sinin 500.000 ile 999.999 ton arasında, %3,2'sinin 1.000.000 ile 2.999.999 ton arasında ve %6,5'inin de 3.000.000 ton ve üzerindedir. Firmaların %61,3'ünün yıllık ithalat miktarı 10.000 ile 49.999 ton arasında, %3,2'sinin 50.000 ile 99.999 ton arasında, %16,1'inin 100.000 ile 499.999 ton arasında, %3,2'sinin 500.000 ile 999.999 ton arasında, %12,9'unun 1.000.000 ile 2.999.999 ton arasında ve %3,2'sinin de 3.000.000 ton ve üzerindedir. Ayrıca bu firmaların %51,6'sının DİR kapsamında gerçekleştirdiği yıllık ihracat miktarı 10.000 ile 49.999 ton arasında olup, %19,4'ünün 50.000 ile 99.999 ton arasında, %12,9'unun 100.000 ile 499.999 ton arasında, %9,7'sinin 500.000 ile 999.999 ton arasında ve %6,5'inin 1.000.000 ile 2.999.999 ton arasında ve hiçbir firma için bu miktarın 3.000.000 ton ve üzerinde olmadığı saptanmıştır. Firmaların %71'inin dâhilde işleme rejimi kapsamında gerçekleştirdiği yıllık ithalat miktarı 10.000 ile 49.999 ton arasında olup, %6,5'inin 50.000 ile 99.999 ton arasında, %12,9'unun 100.000 ile 499.999 ton arasında, %6,5'inin 500.000 ile 999.999 ton arasında, %3,2'sinin 1.000.000 ile 2.999.999 ton arasında ve hiçbir firma için bu miktarın 3.000.000 ton ve üzerinde olmadığı belirlenmiştir.

Tablo 3: Firmaların Ürün İhrac Ettikleri Ülke Gruplarına Göre Dağılımı

Ülke Grupları	Ürün İhrac Edilen		Ürün İhrac Edilmeyen	
	Frekans (f)	Yüzde (%)	Frekans (f)	Yüzde (%)
AB Ülkeleri	30	96,8	1	3,2
Ortadoğu Ülkeleri	28	90,3	3	9,7
Lâtin Amerika Ülkeleri	17	54,8	14	45,2
Uzakdoğu ve Asya Ülkeleri	14	45,2	17	54,8
Kanada ve Amerika	13	41,9	18	58,1

Demir çelik sektöründe faaliyette bulunan ve çalışmaya katılan 31 firmadan %96,8'inin AB üyesi ülkelere, %90,3'ünün Ortadoğu ülkelerine, %54,8'inin Latin Amerika ülkelerine, %45,2'sinin Uzakdoğu ve Asya ülkelerine, %41,9'unun da Kanada ve Amerika'ya ihracat yaptığı belirlenmiştir (Tablo 3).

Firmaların İhracat İşlemleri ile DİR'e Yönelik Görüşlerine Dair Bulgular

Demir çelik sektöründe faaliyet gösterip dâhilde işlem rejimini uygulayan 31 firmanın çalışanlarının DİR'e dair anket formunda yer alan çeşitli ifadelerle, "Evet", "Hayır", "Kesinlikle Katılmıyorum", "Katılmıyorum", "Fikrim Yok", "Katılıyorum" veya "Kesinlikle Katılıyorum" şeklinde cevap vermeleri istenmiştir. Çeşitli değişkenlere göre bu verilerin, frekans (f), yüzde (%), ortalama değer ve standart sapma gibi tanımlayıcı istatistikî değerleri dikkate alınmıştır. Ayrıca kişilerin ifadelerle katılım düzeylerine yönelik puanlamalar hesaplanırken; kesinlikle katılmıyorum için (1,00-1,79) puan aralığı, katılmıyorum için (1,80-2,59) puan aralığı, fikrim yok için (2,60-3,39) puan aralığı, katılıyorum için (3,40-4,19) puan aralığı ve kesinlikle katılıyorum için ise (4,20-5,00) puan aralığı olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 4: İhracat Esnasında Gümrüklerde Yaşanan Problemlere Yönelik İfadelerin İstatistiksel Sonuçları

İfade	Ortalama Değer	Standart Sapma	Katılım Düzeyi	Yüzde (%)
Gümrük Kanunu'ndan kaynaklanan cezaların yüksek olması	3,55	1,23	Katılıyorum	32,3
Gümrüklerde işlemlerin yoğun olması	3,52	1,26	Katılıyorum	48,4
Memur sayısındaki yetersizlik	3,52	1,09	Katılıyorum	41,9
Nitelikli memur eksikliği	3,45	1,12	Katılıyorum	41,9
Ek mesai ücretlerinin yüksek olması	3,45	1,21	Katılıyorum	32,3
Bilgi işlemlerde (BİLGE)'de yaşanan sıkıntılar	3,00	1,15	Fikrim Yok	38,7
İhracat eşyasında sıklıkla kıymet araştırmasına gidilmesi	2,58	1,12	Katılmıyorum	45,2
Gümrük tarife istatistik pozisyonu (GTİP) tespiti hususunda yaşanan sorunlar	2,48	1,15	Katılmıyorum	54,8
Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu'ndan kaynaklanan sorunlar	2,29	1,10	Katılmıyorum	32,3

İhracat işlemleri esnasında firmaların yaşadığı problemler nedeniyle ihracatın yavaşlamasına yönelik katılımcıların, Gümrük Kanunu'ndan kaynaklanan cezaların yüksek olmasının, gümrüklerde işlemlerin yoğun olmasının, memur sayısındaki yetersizliğin, nitelikli memur sayısındaki yetersizliğin ve ek mesai ücretlerinin yüksek olmasının, ihracatın yavaşlamasına yol açacağı katılımcılar tarafından kabul görmüştür. Bilgi İşlemlerde (BİLGE) yaşanan sıkıntıların ise ihracatın yavaşlamasına yol açıp açmayacağına dair katılımcıların fikrinin olmadığı belirlenmiştir. Ayrıca ihracat eşyasında sıklıkla kıymet araştırmasına gidilmesinin, Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu (GTİP)'nin tespiti hususunda yaşanan sorunların ve Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu'ndan kaynaklanan sorunların, ihracatın yavaşlamasına yol açacağı katılımcılar tarafından kabul görmemiştir (Tablo 4).

Tablo 5: Firmaların Dâhilde İşleme İzninden Yararlandığı ve DİR Sistem ve Uygulamaları

		Frekans (f)	Yüzde (%)	Ortalama	Standart Sapma
Firmaların Dâhilde İşleme İzninden Yararlandığı İşlemler	Rulo sacın ithalatını müteakip, ihraç edilmek üzere kesilmiş sac elde edilmesinde kullanılması	10	32,3	4,81	1,94
	Çelik firmasının ithalatını müteakip, ihraç edilmek üzere çivi ve tel üretimi	9	29,0		
	Eşyanın montajı, kurulması, diğer eşyayla birleştirilmesi	5	16,1		
	Eşyanın baskı işlemine tabi tutulması, asorti edilmesi, etiketlenmesi, ambalajlanması	4	12,9		
	Eşyanın yenilenmesi ve düzenli hale getirilmesi dâhil olmak üzere tamir edilmesi	3	9,7		
	Dâhilde işleme rejimi kapsamındaki sistem ve uygulamalardan yararlanmadım	0	0		
Firmalara Katkı Sağlayan DİR Sistem ve Uygulamaları	Şartlı muafiyet sistemi	15	48,4	2,32	1,42
	Dâhilde işleme rejimi kapsamında yurt içi alımı	12	38,7		
	Geri ödeme sistemi	3	9,7		
	Eşdeğer eşya kullanımı	1	3,2		
	Dâhilde işleme rejimini kullanmadım	0	0		

Tablo 5'te görüldüğü üzere, firmaların %32,3'ü dâhilde işleme iznini rulo sacı ithal ettikten sonra ihraç etmek üzere kesilmiş sac elde etmek, %29'u çelik firmasının ithalatından sonra ihraç edilmek üzere çivi ve tel üretmek, %16,1'i eşyanın montajı, kurulması, diğer eşyayla birleştirilmesi, %12,9'u eşyanın baskı işlemine tabi tutulması, asorti edilmesi, etiketlenmesi ve ambalajlanması, %9,7'si eşyanın yenilenmesi ve düzenli hale getirilmesi de dâhil olmak üzere tamir edilmesi için kullanmıştır. Firmaların hepsi dâhilde işleme rejimi kapsamındaki sistem ve uygulamalardan yararlanmıştır. Ayrıca dâhilde işleme rejiminde yer alan sistem ve uygulamalardan şartlı muafiyet sistemini firmaların %48,4'ü, dâhilde işleme rejimi kapsamında yurt içi alımını firmaların %38,7'si, geri ödeme sistemini firmaların %9,7'si ve eşdeğer eşya kullanımını firmaların %3,2'si tercih etmiştir.

Tablo 6: Firmaların İhracatın Gelişmesine Dair Yaşadığı Problemlere Yönelik İfadelerin İstatistiksel Sonuçları

İfade	Ortalama Değer	Standart Sapma	Katılım Düzeyi	Yüzde (%)
Finansman maliyetlerinin yüksekliği	4,26	1,06	Kesinlikle Katılıyorum	54,8
Üretim maliyetlerinin yüksekliği	4,10	1,01	Katılıyorum	45,2
Dünya ticaretindeki rekabetin yüksekliği	4,03	1,08	Katılıyorum	41,9
Lojistik ve nakliyede yaşanan güçlükler	3,90	1,11	Katılıyorum	45,2
Hammadde teminindeki güçlükler	3,74	1,26	Katılıyorum	38,7
Teknoloji yetersizliği	3,45	1,29	Katılıyorum	29,0
Devlet teşviklerinin yetersizliği	3,38	0,89	Fikrim Yok	38,7
Bürokratik engeller	3,06	1,12	Fikrim Yok	35,5

Finansman maliyetlerinin yüksekliği, üretim maliyetlerinin yüksekliği, Dünya ticaretindeki rekabetin yüksekliği, lojistik ve nakliyede yaşanan güçlükler, hammadde temininde yaşanan güçlükler, teknolojinin yetersiz olması, ihracatın gelişmesi hususunda pek çok firma tarafından problem olarak görülmektedir. Ayrıca devlet teşviklerinin yetersiz veya bürokratik engellerin olmasının ihracatın gelişmesine yol açıp açmayacağına dair katılımcıların fikrinin olmadığı görülmüştür (Tablo 6).

Tablo 7: İhracata İlişkin Devlet Teşviklerinin Firmalara Sağladığı Avantajlara Yönelik İfadelerin İstatistiksel Sonuçları

İfade	Ortalama Değer	Standart Sapma	Katılım Düzeyi	Yüzde (%)
Dâhilde İşleme Rejimi	4,36	0,91	Kesinlikle Katılıyorum	54,8
İhracatta Katma Değer Vergisi (KDV) istisnası	3,90	1,25	Katılıyorum	45,2
İhracat finansmanı-Türk Eximbank programları	3,74	1,21	Katılıyorum	54,8
İhracata yönlendirme desteği	3,55	0,81	Katılıyorum	51,6
Pazar araştırması desteği	3,45	0,81	Katılıyorum	45,2
Araştırma-Geliştirme yardımları	3,42	0,85	Katılıyorum	51,6
Patent, faydalı model belgesi ve endüstriyel tasarım desteği	2,97	0,95	Fikrim Yok	41,9
Eğitim destekleri	2,94	1,12	Fikrim Yok	35,5
Nitelikli eleman istihdamı desteği	2,94	1,12	Fikrim Yok	35,5
Teknoloji araştırma geliştirme desteği	2,81	1,05	Fikrim Yok	38,7

İhracata dair devlet teşviklerinin firmalara sağladığı yararları yönelik olarak, DİR, ihracatta Katma Değer Vergisi (KDV) istisnası, ihracat finansmanının Türk Eximbank programları, ihracata verilen yönlendirme desteği, pazar araştırması desteği ve araştırma geliştirme yardımları pek çok firma tarafından bir avantaj olarak görülmektedir. Ayrıca patent, faydalı model belgesi ve endüstriyel tasarım desteğinin, eğitim desteklerinin, nitelikli eleman

istihdamı desteğinin ve teknoloji araştırma geliştirme desteğinin firmaya avantaj sağlayıp sağlamayacağına dair katılımcıların fikrinin olmadığı görülmüştür (Tablo 7).

Tablo 8: Dâhilde İşleme Rejimine Yönelik İfadelerin İstatistiksel Sonuçları

İfade	Ortalama Değer	Standart Sapma	Katılım Düzeyi	Yüzde (%)
Firmaların ihracatını arttırabilmesi için DİİB'in verilmesi, daha da kolaylaştırılmalıdır	4,48	0,85	Kesinlikle Katılıyorum	61,3
DİR uygulamaları Türk firmalarının uluslararası piyasalardaki rekabet gücünü arttırmaktadır	4,26	0,96	Kesinlikle Katılıyorum	48,4
DİR'in daha etkin işleyebilmesi için düzenlemeye ihtiyacı vardır	3,78	1,02	Katılıyorum	48,4
DİR uygulamaları, KOBİ'lerin büyüme ve gelişme fırsatlarını ortadan kaldırmaktadır	2,16	1,01	Katılmıyorum	35,5
DİR uygulamaları, iç piyasadaki üretim dengelerini bozmaktadır	2,13	0,92	Katılmıyorum	51,6

DİR uygulamalarına dair katılımcıların çoğu, ihracatının artabilmesi için DİİB'in daha kolay verilmesi gerektiğini, DİR uygulamalarının Türk firmalarının uluslararası piyasalardaki rekabet gücünü arttırdığını ve DİR'in daha etkin işleyebilmesi için düzenlemeye ihtiyaç olduğunu düşünmektedir. Ayrıca katılımcıların çoğu, DİR uygulamalarının KOBİ'lerin büyüme ve gelişme fırsatlarını ortadan kaldırdığını ve DİR uygulamalarının iç piyasadaki üretim dengelerini bozduğunu düşünmemektedir (Tablo 8).

Tablo 9: Dâhilde İşleme Rejimi Kapsamında Sistem ve Teşvik Uygulamalarının Ekonomiye Etkisine Yönelik İfadelerin İstatistiksel Sonuçları

İfade	Ortalama Değer	Standart Sapma	Katılım Düzeyi	Yüzde (%)
İhracat taahhütlerinin yerine getirilememesi halinde karşı karşıya kalınabilecek cezai müeyyidelerin ağır olması	4,10	0,94	Katılıyorum	41,9
Rejimden yararlanabilmek için gerekli prosedürün haddinden fazla gereksiz ayrıntı içermesi	3,58	1,15	Katılıyorum	38,7
Rejimin işleyişi yönünde gerçekleştirilen denetimlerin gereğinden fazla yapılması	3,45	0,81	Katılıyorum	51,6
Yerli ham madde ve ara malı üreten firmaların, bu ürünlerine yönelik ülke içi talebin daralması nedeniyle zor durumda kalmaları	2,45	1,12	Katılmıyorum	54,8
Kamu gelirlerinin bir kısmından vazgeçiliyor olması	1,97	0,91	Katılmıyorum	38,7

DİR kapsamında sistem ve teşvik uygulamalarının ekonomiye etkilerine dair katılımcıların çoğu, ihracat taahhütlerinin yerine getirilememesi halinde karşı karşıya kalınabilecek cezai müeyyidelerin ağır olması durumunda, DİR'den yararlanabilmek adına prosedürün gereksiz çok fazla ayrıntı içermesi durumunda ve DİR'in işleyişi yönünde gerçekleştirilen denetimlerin gereğinden fazla yapılması durumunda, ekonominin olumsuz yönde etkileneceğini düşünmektedir. Ayrıca katılımcıların çoğu, yerli ham madde ve ara malı üreten firmaların, bu ürünlerine yönelik ülke içi talebin daralması nedeniyle zor durumda kalmaları halinde ve kamu gelirlerinin bir kısmından vazgeçilmesi durumunda, ekonominin olumsuz yönde etkilenmeyeceğini düşünmektedir (Tablo 9).

Tablo 10: DİR Kapsamında Verilen Teşviklerin Sağladığı Avantajlara Yönelik İfadelerin İstatistiksel Sonuçları

İfade	Ortalama Değer	Standart Sapma	Katılım Düzeyi	Yüzde (%)
İthalatta Gümrük Vergisi ve KDV muafiyeti	4,45	0,85	Kesinlikle Katılıyorum	58,1
İthalat sırasında alınması gereken vergilere ilişkin teminat indirimi	4,35	0,84	Kesinlikle Katılıyorum	48,4
Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu (KKDF) muafiyeti	4,32	0,75	Kesinlikle Katılıyorum	48,4
Eşdeğer eşya kullanıma olanak vermesi	4,10	1,01	Katılıyorum	45,2
Yurt içi alımlarda KDV tecil-terkin uygulaması	4,10	0,83	Katılıyorum	58,1
Vergi, resim ve harç istisnası	4,00	1,18	Katılıyorum	41,9
Ticaret politikası önlemlerine tabi olmama	3,74	1,06	Katılıyorum	38,7

Firmaların ihracatlarını arttırmak için DİR kapsamında verilen teşviklerin avantajlarına dair katılımcıların çoğu, ithalatta gümrük vergisi ve KDV muafiyetinin olması gerektiğini, ithalatta alınan vergilere dair teminat indirimi olması gerektiğini, Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu (KKDF) muafiyetinin olması gerektiğini, eşdeğer eşya kullanımına olanak verilmesi gerektiğini, yurt içi alımlarda KDV tecil-terkin uygulamasına olanak verilmesi gerektiğini, vergi, resim ve harç istisnasına olanak verilmesi gerektiğini ve ticaret politikası önlemlerine tabi olunmaması gerektiğini düşünmektedir (Tablo 10).

Araştırmada kullanılan "İhracatın Yavaşlaması", "İhracatın Gelişmesi", "Devlet Teşvikleri", "DİR Uygulamaları", "DİR Sistem ve Teşvik Uygulamaları" ve "Teşviklerin Avantajları" ölçeklerinde yer alan seçeneklerin normal dağılım gösterip göstermediği Shapiro-Wilk Normallik Testi ile incelenmiştir (Tablo 11).

Tablo 11: Normallik Testi

Değişkenler	Shapiro-Wilk		
	İstatistik	SD	Sig.
İhracatın Gelişmesi	,901	31	0,008
İhracatın Yavaşlaması	,945	31	0,117
Devlet Teşvikleri	,913	31	0,016
DİR Uygulamaları	,849	31	0,000
DİR Sistem ve Teşvik Uygulamaları	,970	31	0,524
Teşviklerin Avantajları	,804	31	0,000

Tablo 11’de görüldüğü üzere “DİR Sistem ve Teşvik Uygulamaları” ve “İhracatın Yavaşlaması” boyutları hariç, diğer boyutların normal dağılmadığı tespit edilmiştir ($p < 0.05$). Bu durumda ilgili ölçek puanlarının çeşitli değişkenlere göre karşılaştırmasının yapılabilmesi için nonparametrik testlerin kullanılmasının daha doğru olacağı sonucuna varılmıştır. Anlamlılık düzeyi olarak 0,05 ve 0,10 değerleri esas alınmıştır.

Araştırmanın Hipotezleri ve Hipotezlere İlişkin Bulgular

Araştırmanın hipotezleri ve hipotezlere ilişkin bulgular Tablo 12’de sunulmuştur.

H1: Dâhilde işleme rejimi sayesinde Türk firmalarının uluslararası piyasalardaki rekabet gücü artmıştır.

H2: DİR, iç piyasadaki üretim dengelerini ve rekabeti bozmamaktadır.

H3: DİR uygulamalarının daha etkin olarak işleyebilmesi için yeni düzenlemelere ihtiyaç vardır.

Tablo 12: Araştırmanın Hipotezleri ve Hipotezlere İlişkin Bulgular

		Frekans	Yüzde (%)	Kümülatif Yüzde (%)
DİR İle Türk Firmalarının Uluslararası Piyasalardaki Rekabet Gücü	Kesinlikle Katılmıyorum	1	3,2	3,2
	Katılmıyorum	1	3,2	6,5
	Fikrim Yok	2	6,5	12,9
	Katılıyorum	12	38,7	51,6
	Kesinlikle Katılıyorum	15	48,4	100,0
DİR ile İç Piyasadaki Üretim Dengeleri ve Rekabeti	Kesinlikle Katılmıyorum	1	3,2	3,2
	Katılmıyorum	1	3,2	6,5
	Fikrim Yok	6	19,4	25,8
	Katılıyorum	16	51,6	77,4
	Kesinlikle Katılıyorum	7	22,6	100,0
DİR Uygulamaları ile Yeni Düzenlemeler	Kesinlikle Katılmıyorum	1	3,2	3,2
	Katılmıyorum	3	9,7	12,9
	Fikrim Yok	5	16,1	29,0
	Katılıyorum	15	48,4	77,4
	Kesinlikle Katılıyorum	7	22,6	100,0

Araştırmada yer alan, “DİR sayesinde Türk firmalarının uluslararası piyasalardaki rekabet gücü artmıştır” hipotezinin %51,6, “DİR iç piyasadaki üretim dengelerini ve rekabeti bozmamaktadır” hipotezinin %77,4 ve “DİR uygulamalarının daha etkin olarak işleyebilmesi için yeni düzenlemelere ihtiyaç vardır” hipotezinin ise %77,4 kümülatif yüzdeye bakılarak kabul edilmiş olduğu görülmektedir (Tablo 12).

Mann-Whitney U Testi’ne İlişkin Bulgular

DİR uygulamalarının ihraç edilen ülkelere göre farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek için t testinin non-parametrik bir alternatifi olan Mann-Whitney U testinden faydalanılmış ve elde edilen bulgular Tablo 13’de sunulmuştur.

Tablo 13: DİR Uygulamaları ile İhraç Edilen Ülkelere Göre Mann-Whitney U Testi Sonuçları

İhraç Edilen Ülkeler		N	Ort. Sır.	Kareler Sır.	U	Sig
AB Ülkeleri	EVET	30	15,98	479,50	14,500	0,955
	HAYIR	1	16,50	16,50		
Ortadoğu Ülkeleri	EVET	28	15,61	437,00	31,000	0,455
	HAYIR	3	19,67	59,00		
Latin Amerika Ülkeleri	EVET	17	14,94	254,00	101,000	0,468
	HAYIR	14	17,29	242,00		
Uzakdoğu ve Asya Ülkeleri	EVET	14	18,64	261,00	82,000	0,136
	HAYIR	17	13,82	235,00		
Kanada ve Amerika	EVET	13	15,38	200,00	109,000	0,745
	HAYIR	18	16,44	296,00		

Tablo 13'te görüldüğü üzere, DİR uygulamaları ile ihraç edilen ülkeler arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir ($p>0.05$).

Kruskall Wallis Testi'ne İlişkin Bulgular

Araştırmada yer verilen boyutlar ile bazı değişkenler arasındaki farklılığın tespit edilmesi için ANOVA testinin parametrik olmayan alternatifi olan Kruskal Wallis Testi yapılmış ve elde edilen bulgular aşağıda sunulmuştur.

Tablo 14: Eğitim Durumu ile Boyutlar Arasındaki İlişkiye Yönelik Sonuçlar

	Eğitim Durumu	N	Ort. Sır.	χ^2	Sig
İhracatın Yavaşlaması	Lise	2	12,50	1,827	0,401
	Lisans	26	15,54		
	Lisansüstü	3	22,33		
İhracatın Gelişmesi	Lise	2	23,50	1,55	0,461
	Lisans	26	15,65		
	Lisansüstü	3	14,00		
Devlet Teşvikleri	Lise	2	12,25	0,379	0,827
	Lisans	26	16,19		
	Lisansüstü	3	16,83		
Dir Uygulamaları Ölçeği	Lise	2	18,25	1,245	0,537
	Lisans	26	15,25		
	Lisansüstü	3	21,00		
Dir Sistem ve Teşvik Uygulamaları Ölçeği	Lise	2	19,00	0,355	0,837
	Lisans	26	15,60		
	Lisansüstü	3	17,50		
Teşviklerin Avantajları Ölçeği	Lise	2	18,00	0,641	0,726
	Lisans	26	16,27		
	Lisansüstü	3	12,33		

Tablo 14'te görüldüğü üzere, eğitim durumu ile boyutlar arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir ($p>0.05$).

Tablo 15: Tüzel Kişilik ile Boyutlar Arasındaki İlişkiye Yönelik Sonuçlar

	Tüzel Kişilik	N	Ort. Sır.	χ^2	Sig
İhracatın Yavaşlaması	Anonim Şirket	27	14,72	4,152	0,042*
	Limited Şirket	4	24,63		
İhracatın Gelişmesi	Anonim Şirket	27	15,09	2,093	0,148
	Limited Şirket	4	22,13		
Devlet Teşvikleri	Anonim Şirket	27	17,13	3,25	0,071
	Limited Şirket	4	8,38		
Dir Uygulamaları Ölçeği	Anonim Şirket	27	16,07	0,014	0,905
	Limited Şirket	4	15,50		
Dir Sistem ve Teşvik Uygulamaları Ölçeği	Anonim Şirket	27	16,26	0,172	0,678
	Limited Şirket	4	14,25		
Teşviklerin Avantajları Ölçeği	Anonim Şirket	27	16,72	1,394	0,238
	Limited Şirket	4	11,13		

Tablo 15'te görüldüğü üzere, ihracatın yavaşlaması boyutu ile tüzel kişilikler arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($p<0.05$). Buna göre limited şirketlerle anonim şirketler arasında limited şirket lehine ihracatın yavaşlaması boyutunda farklılık gözlemlenmiştir.

Tablo 16: İhracat ve İthalat Kapasitesi ile Boyutlar Arasındaki İlişki ye Yönelik Sonuçlar

	Miktar	İhracat Kapasitesi				İthalat Kapasitesi			
		N	Ort. Sır.	x ²	Sig	N	Ort. Sır.	x ²	Sig
İhracatın Yavaşlaması	10.000- 49.999 ton/yıl	13	13,31	4,557	0,472	19	15,84	2,557	0,768
	50.000- 99.999 ton/yıl	7	19,71			1	31,00		
	100.000- 499.999 ton/yıl	5	19,90			5	12,70		
	500.000- 999.999 ton/yıl	3	11,17			1	16,50		
	1.000.000- 2.999.999 ton/yıl	1	22,00			4	20,38		
	3.000.000 ton/yıl- 3.000.000 ton/yıl'dan fazla	2	15,00			1	2,50		
İhracatın Gelişmesi	10.000- 49.999 ton/yıl	13	15,69	4,849	0,435	19	17,71	2,557	0,768
	50.000- 99.999 ton/yıl	7	21,00			1	29,50		
	100.000- 499.999 ton/yıl	5	16,40			5	10,60		
	500.000- 999.999 ton/yıl	3	10,17			1	18,00		
	1.000.000- 2.999.999 ton/yıl	1	16,00			4	14,25		
	3.000.000 ton/yıl- 3.000.000 ton/yıl'dan fazla	2	8,25			1	2,00		
Devlet Teşvikleri	10.000- 49.999 ton/yıl	13	17,81	7,12	0,212	19	15,00	2,557	0,768
	50.000- 99.999 ton/yıl	7	10,79			1	1,50		
	100.000- 499.999 ton/yıl	5	17,90			5	19,60		
	500.000- 999.999 ton/yıl	3	9,33			1	8,50		
	1.000.000- 2.999.999 ton/yıl	1	20,50			4	18,63		
	3.000.000 ton/yıl- 3.000.000 ton/yıl'dan fazla	2	25,50			1	28,50		
DİR Uygulamaları Ölçeği	10.000- 49.999 ton/yıl	13	14,58	3,682	0,596	19	14,42	2,557	0,768
	50.000- 99.999 ton/yıl	7	17,07			1	16,50		
	100.000- 499.999 ton/yıl	5	19,70			5	20,30		
	500.000- 999.999 ton/yıl	3	11,33			1	16,50		
	1.000.000- 2.999.999 ton/yıl	1	9,50			4	16,25		
	3.000.000 ton/yıl- 3.000.000 ton/yıl'dan fazla	2	22,50			1	22,50		
DİR Sistem ve Teşvik Uygulamaları Ölçeği	10.000- 49.999 ton/yıl	13	16,58	1,526	0,91	19	17,26	2,557	0,768
	50.000- 99.999 ton/yıl	7	13,64			1	2,50		
	100.000- 499.999 ton/yıl	5	19,40			5	12,60		
	500.000- 999.999 ton/yıl	3	15,67			1	22,00		
	1.000.000- 2.999.999 ton/yıl	1	11,50			4	19,50		
	3.000.000 ton/yıl- 3.000.000 ton/yıl'dan fazla	2	14,75			1	2,50		
Teşviklerin Avantajları Ölçeği	10.000- 49.999 ton/yıl	13	17,77	2,557	0,768	19	15,76	2,557	0,768
	50.000- 99.999 ton/yıl	7	14,00			1	6,50		
	100.000- 499.999 ton/yıl	5	12,70			5	15,10		
	500.000- 999.999 ton/yıl	3	14,17			1	21,00		
	1.000.000- 2.999.999 ton/yıl	1	23,00			4	17,13		
	3.000.000 ton/yıl- 3.000.000 ton/yıl'dan fazla	2	19,00			1	25,00		

Tablo 16'da görüldüğü üzere, firmaların ihracat kapasitesi ve ithalat miktarı ile boyutlar arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir ($p>0.05$).

Tablo 17: DİR’de İhracat ve İthalat Kapasitesi ile Boyutlar Arasındaki İlişkiye Yönelik Sonuçlar

	Miktar	DİR İhracat Kapasitesi				DİR İthalat Kapasitesi			
		N	Ort. Sır.	χ^2	Sig	N	Ort. Sır.	χ^2	Sig
İhracatın Yavaşlaması	10.000- 49.999 ton/yıl	16	15,19	2,993	0,559	22	17,05	3,629	0,459
	50.000- 99.999 ton/yıl	6	20,50			2	19,25		
	100.000- 499.999 ton/yıl	4	18,00			4	14,88		
	500.000- 999.999 ton/yıl	3	11,17			2	10,25		
	1.000.000- 2.999.999 ton/yıl	2	12,25			1	2,50		
İhracatın Gelişmesi	10.000- 49.999 ton/yıl	16	15,56	4,715	0,318	22	17,50	4,664	0,324
	50.000- 99.999 ton/yıl	6	21,42			2	19,00		
	100.000- 499.999 ton/yıl	4	17,50			4	13,00		
	500.000- 999.999 ton/yıl	3	10,17			2	9,50		
	1.000.000- 2.999.999 ton/yıl	2	9,00			1	2,00		
Devlet Teşvikleri	10.000- 49.999 ton/yıl	16	16,09	4,105	0,392	22	15,84	10,383	0,034*
	50.000- 99.999 ton/yıl	6	14,17			2	6,25		
	100.000- 499.999 ton/yıl	4	19,13			4	24,13		
	500.000- 999.999 ton/yıl	3	9,33			2	5,00		
	1.000.000- 2.999.999 ton/yıl	2	24,50			1	28,50		
DİR Uygulamaları Ölçeği	10.000- 49.999 ton/yıl	16	13,50	6,029	0,197	22	14,66	6,498	0,165
	50.000- 99.999 ton/yıl	6	20,08			2	16,50		
	100.000- 499.999 ton/yıl	4	23,38			4	25,13		
	500.000- 999.999 ton/yıl	3	11,33			2	8,75		
	1.000.000- 2.999.999 ton/yıl	2	16,00			1	22,50		
DİR Sistem ve Teşvik Uygulamaları Ölçeği	10.000- 49.999 ton/yıl	16	18,06	3,579	0,466	22	17,45	3,403	0,493
	50.000- 99.999 ton/yıl	6	12,92			2	12,25		
	100.000- 499.999 ton/yıl	4	17,13			4	13,88		
	500.000- 999.999 ton/yıl	3	15,67			2	14,75		
	1.000.000- 2.999.999 ton/yıl	2	7,00			1	2,50		
Teşviklerin Avantajları Ölçeği	10.000- 49.999 ton/yıl	16	16,19	2,353	0,671	22	16,14	3,028	0,553
	50.000- 99.999 ton/yıl	6	16,00			2	9,75		
	100.000- 499.999 ton/yıl	4	12,63			4	18,63		
	500.000- 999.999 ton/yıl	3	14,17			2	11,00		
	1.000.000- 2.999.999 ton/yıl	2	24,00			1	25,00		

Tablo 17’de görüldüğü üzere, DİR ihracat kapasitesi ile boyutlar arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0.05$). Ayrıca DİR ithalat kapasitesi ile devlet teşvikleri boyutunda anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($p<0.05$). Bu sonuçlara göre, 1.000.000- 2.999.999 ton/yıl arasında ithalat kapasitesine sahip olan işletmeler diğerlerine göre farklılık göstermektedir.

Tablo 18: DİR’de Yer Alan Sistem ve Uygulamalarına Göre Boyutlar Arasındaki İlişkiye Yönelik Sonuçlar

DİR’de yer alan sistem ve uygulamalardan hangisi ya da hangilerinin firmanız açısından katkısı daha fazladır?		N	Ort. Sır.	x ²	Sig
İhracatın Gelişmesi	Şartlı muafiyet sistemi	15	18,03	5,181	0,159
	Geri ödeme sistemi	3	16,83		
	Eşdeğer eşya kullanımı	1	29,50		
	DİR kapsamında yurt içi alımı	12	12,13		
İhracatın Yavaşlaması	Şartlı muafiyet sistemi	15	15,03	5,378	0,146
	Geri ödeme sistemi	3	23,33		
	Eşdeğer eşya kullanımı	1	31,00		
	DİR kapsamında yurt içi alımı	12	14,13		
Devlet Teşvikleri	Şartlı muafiyet sistemi	15	18,87	4,771	0,189
	Geri ödeme sistemi	3	15,17		
	Eşdeğer eşya kullanımı	1	1,50		
	DİR kapsamında yurt içi alımı	12	13,83		
DİR Uygulamaları Ölçeği	Şartlı muafiyet sistemi	15	17,80	1,239	0,744
	Geri ödeme sistemi	3	14,17		
	Eşdeğer eşya kullanımı	1	16,50		
	DİR kapsamında yurt içi alımı	12	14,17		
DİR Sistem ve Teşvik Uygulamaları Ölçeği	Şartlı muafiyet sistemi	15	17,03	4,987	0,173
	Geri ödeme sistemi	3	23,33		
	Eşdeğer eşya kullanımı	1	2,50		
	DİR kapsamında yurt içi alımı	12	14,00		
Teşviklerin Avantajları Ölçeği	Şartlı muafiyet sistemi	15	19,50	6,287	0,098*
	Geri ödeme sistemi	3	18,17		
	Eşdeğer eşya kullanımı	1	6,50		
	DİR kapsamında yurt içi alımı	12	11,88		

*p<0,10

Tablo 18’de görüldüğü üzere, DİR’de yer alan sistem ve uygulamaları ile Teşviklerin Avantajları ölçeğinde farklılık tespit edilmiştir (p<0.1). Bu sonuçlara göre DİR’de yer alan şartlı muafiyet sisteminin diğer gruplara göre farklılık olduğu görülmektedir. İşletmelerin dâhilde işleme rejimindeki şartlı muafiyet sistemine daha çok önem verdikleri sonucu çıkarılabilir. Diğer boyutlarda anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Küresel pazarlarda Türk firmalarının da varlığından söz edilebilmesi için devletin dış ticaret firmalarına sağlamış olduğu bazı teşvik ve uygulamalar bulunmaktadır. Son yıllarda firmaların sıklıkla kullandığı ve ihracatımızın yarısına yakınının yapıldığı dâhilde işleme rejimi sistem ve uygulamalarıyla, ihracatın artırılması, ürün çeşitliliğinin sağlanması ve küresel pazarlarda Türk firmalarının rekabet edebilmesi amaçlanmaktadır. Yapılan çalışmada, DİR sistem ve uygulamalarından faydalanan, ülke ekonomisi ve sanayisi açısından önemli bir yere sahip olan, demir çelik sektöründe faaliyet gösteren 31 demir çelik firmasının ihracat işlemleri ile ilgilenen firma çalışanları üzerinde anket uygulanmış ve şu bulgular elde edilmiştir:

Bu çalışmaya katılan firmaların büyük çoğunluğunun İstanbul’da kurulduğu belirlenmiş olup, çalışmaya katılan firma yetkililerinin büyük bölümü 30-39 yaş aralığında olduğu saptanmıştır. Ayrıca yanıtlayıcıların %83,87 gibi büyük bir oranda lisans mezunu olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmaya katılan firmaların büyük çoğunluğu %87,1 ile anonim şirket (A.Ş.) ve %12,9’u limited şirket (Ltd. Şti.) tüzel kişiliğine sahiptir. Yapılan çalışmada komandit, kolektif ve kooperatif şirket tüzel kişiliğine sahip firma bulunmamaktadır. Ayrıca çalışmaya katılan firmaların büyük çoğunluğunun en fazla 200 personel çalıştırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmaya katılan demir çelik firmalarının büyük bölümünün yassı hadde ürünler ürettiği saptanmıştır. Ayrıca çalışmaya katılan demir çelik firmalarının büyük bölümünün AB üyesi ülkelere ihracat yaptığı belirlenmiştir. Yıllık ihracat ve ithalat miktarına göre katılımcı firmaların büyük çoğunluğu 10.000 ton ile 49.999 ton arasında ihracat ve ithalat işlemi gerçekleştirdiği saptanmıştır.

Katılımcı firmaların tamamı dâhilde işleme rejimini kullanmış olup, katılımcılar ihracat işlemleri esnasında gümrüklerde en fazla yaşadıkları problemin Gümrük Kanunu’ndan kaynaklanan cezaların yüksek olması olarak ifade etmiş olup, Şenol (2008)’in çalışmasında da belirtildiği gibi ihracatın yavaşlamasına yol açacağı katılımcılar tarafından kabul görmüştür. Katılımcı firmaların büyük çoğunluğu DİR’de yer alan sistem ve uygulamalardan şartlı muafiyet sistemini kullanmıştır. Katılımcı firmaların yaptıkları işlemlere göre, firmaların çoğu dâhilde işleme iznini, rulo sacı ithal ettikten sonra, ihraç etmek üzere kesilmiş sac elde etmek için kullandığını, belirtmiştir. Ayrıca katılımcı firmaların büyük çoğunluğu finansman maliyetlerinin yüksek olmasını ihracatın gelişmesi hususunda problem olarak görmektedir. Firmaların ihracatlarını arttırmak için Şenol (2008)’in çalışmasında da belirtildiği gibi

ihracata dair devlet teşviklerinin katılımcı firmalara sağladığı avantajlara yönelik katılımcı firmalar en fazla DİR uygulamasını kullanmışlardır. Ayrıca katılımcıların büyük çoğunluğu ithalatta gümrük vergisi ve KDV muafiyetinin olması gerektiği ve yurt içi alımlarda KDV tecil-terkin uygulamasına olanak verilmesi gerektiği sonucuna da ulaşılmıştır. Çalışmamızda ihracat finansmanının Türk Eximbank programlarını bir avantaj olarak görülmesi ilk sırada yer alırken, Şenol (2008)'in çalışmasında daha az önem arz etmektedir. Ayrıca katılımcı firmaların büyük çoğunluğu DİR uygulamalarına dair görüşlerine yönelik ihracatın artırılabilmesi için DİİB'in daha kolay verilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcıların DİR kapsamında sistem ve teşvik uygulamalarının ekonomiye olan etkilerine yönelik düşüncelerinde katılımcı firmaların büyük çoğunluğu yerli ham madde ve ara malı üreten firmaların, bu ürünlerine yönelik ülke içi talebin daralması nedeniyle ekonominin olumsuz yönde etkilenmeyeceği sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmada yer alan, “DİR sayesinde Türk firmalarının uluslararası piyasalardaki rekabet gücü artmıştır” hipotezinin %51,6, “DİR iç piyasadaki üretim dengelerini ve rekabeti bozmamaktadır” hipotezinin %77,4 ve “DİR uygulamalarının daha etkin olarak işleyebilmesi için yeni düzenlemelere ihtiyaç vardır” hipotezinin ise %77,4 kümülatif yüzdeye bakılarak kabul edilmiş olduğu görülmektedir.

DİR uygulamaları ile ihraç edilen ülkeler arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir ($p>0.05$). Ayrıca eğitim durumu ile boyutlar arasında anlamlı bir ilişki de tespit edilmemiştir ($p>0.05$).

İhracatın yavaşlaması boyutu ile tüzel kişilikler arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($p<0.05$). Buna göre limited şirketlerle anonim şirketler arasında limited şirket lehine ihracatın yavaşlaması boyutunda farklılık gözlemlenmiştir. Firmaların ihracat kapasitesi ve ithalat miktarı ile boyutlar arasında ise anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir ($p>0.05$).

DİR ihracat kapasitesi ile boyutlar arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0.05$). Ayrıca DİR ithalat kapasitesi ile devlet teşvikleri boyutunda anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($p<0.05$). Bu sonuçlara göre, 1.000.000- 2.999.999 ton/yıl arasında ithalat kapasitesine sahip olan işletmeler diğerlerine göre farklılık göstermektedir.

DİR’de yer alan sistem ve uygulamaları ile Teşviklerin Avantajları ölçeğinde farklılık tespit edilmiştir ($p<0.1$). Bu sonuçlara göre DİR’de yer alan şartlı muafiyet sisteminin diğer gruplara göre farklılık olduğu görülmektedir. İşletmelerin dâhilde işleme rejimindeki şartlı muafiyet sistemine daha çok önem verdikleri sonucu çıkarılabilir. Diğer boyutlarda anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir.

KAYNAKÇA

Alpay, F. (2018). “Dâhilde İşleme Rejiminin Cari İşlemler Hesabına Etkisi: Türkiye İçin Ampirik Bir Uygulama”, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Arzova, B. (2006). *İhracat Hakkında Herşey*, Türkmen Yayınları, İstanbul.

Aydın, D. (2018). “Dahilde İşleme Rejimi’nin Türkiye Ekonomisi ve Dış Ticareti Üzerindeki Etkilerinin Analizi”, Yüksek Lisans Tezi, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tekirdağ.

Başkol, M. O. (2016). “Türkiye İhracatının İthalata Bağımlılığının Dâhilde İşleme Rejimi Açısından Analizi”, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 12(2): 1-18.

Cernat, L. & Pajot, M. (2012). “Assembled in Europe-The Role of Processing Trade in EU Export Performance”, Chief Economy Note, 3: 1-9.

Dönmez, G. (2013). “Dâhilde İşleme Rejimine Genel Bir Bakış ve Rejim Kapsamında Gerçekleştirilen Usulsüzlükler ile Kaçakçılık Faaliyetlerinin İncelenmesi”, Uzmanlık Tezi, T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Gümrükler Muhafaza Genel Müdürlüğü, Ankara.

Fidan, H. (2020). “Demir veya Çelikten Eşya Ticaretinde Türkiye’nin Karşılaştırmalı Üstünlüğü ve Rekabet Gücü”, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Dergisi, 4(1): 1-21.

Görg, H. (2000). “Fragmentation and Trade: US Inward Processing Trade in the EU, Weltwirtschaftliches Archiv 2000”, 136(3): 403-422.

Haşiloğlu, S. B; Baran, T. & Aydın, O. (2015). “Pazarlama Araştırmalarındaki Potansiyel Problemlere Yönelik Bir Araştırma: Kolayda Örneklem ve Sıklık İfadeli Ölçek Maddeleri”, Pamukkale İşletme ve Bilişim Yönetimi Dergisi, 2(1): 19-28.

İdan, B. (2019). “Dahilde İşleme Rejiminde Yaşanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi İşletme Enstitüsü, Sakarya.

- İnamoğlu, Y. (2020). “Dâhilde İşleme Rejiminin Türkiye Ekonomisindeki Yeri ve Önemi”, Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 6(2): 1-17.
- Karagöz, Y. (2016). *SPSS 23 ve Amos 23 Uygulamalı İstatistiksel Analizler*, Nobel Akademik Yayınları, Ankara.
- Karasar, N. (2010). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Nobel Yayınları, Ankara.
- Mete, E. & Yıldız, E. (2017). “Dâhilde İşleme Rejimi ve Cari Denge: Türkiye İçin Sektörel Bir Analiz”, The Journal of International Scientific Researches, 2(7): 38-51.
- Parlakay, O. & Duru, S. (2017). “Türkiye’de İşlenmiş Tarım Ürünleri Dış Ticaretinde Dâhilde İşleme Rejiminin Etkilerinin Trend Analizi Yöntemiyle İncelenmesi”, Harran Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi, 21(1): 62-72.
- Süren, B. (2018). “Dâhilde İşleme Rejiminde Yaşanan Yeni Gelişmeler”, Gümrük ve Ticaret Dünyası, 97(2): 50-54.
- Şahin, Z. (2019). “Türkiye’de Dahilde İşleme Rejimi, Etkileri: Ambalaj Sektörü Örneği”, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Şeker, A. (2020). “Dâhilde İşleme Rejiminin Uluslararası Ticaret ve Sanayi Üretimi Üzerindeki Etkileri: Türkiye Üzerine Ampirik Bir Araştırma”, Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, 2021(30): 39-58.
- Şenol, C. (2008). “Dahilde İşleme Rejiminin İhracat Üzerine Etkileri ile Tekstil ve Hazır Giyim Sektörü Üzerine Bir Değerlendirme”, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tekin, Ü. E. (2017). “Dâhilde İşleme Rejimi’nin İhracat ve İthalat Üzerine Etkileri (1996-2016)”, International Journal of Academic Value Studies (Javstudies), 3(16): 192-206.
- Terzi, G. (2018). “Dâhilde İşleme Rejiminde KKDF Uygulaması”, Gümrük ve Ticaret Dünyası, Sayı:97: 50-54.
- World Customs Organizations, (2017), Handbook on Inward and Outward Processing Procedures. URL: <https://www.wcoomd.org/en/topics/facilitation/instrument-and-tools/tools/wco-handbook-on-inward-and-outward-processing-procedures.aspx>.
- Yiğittaşçı, E. (2016). “Uluslararası Ticaret, Türkiye Buğday Üretimi, Dış Ticareti ve Dahilde İşleme Rejimi Örnek Çalışması”, Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.